

Marcin Brol*

Ekonomiczne i instytucjonalne metody przeciwdziałania korupcji

Słowa kluczowe: korupcja, instytucje, rynek

Keywords: corruption, institutions, market

Wprowadzenie

Wymiana korupcyjna stanowi alternatywę dla wymiany rynkowej. Jednakże jest ona obarczona wieloma wadami prowadzącymi do dysproporcji w podziale dochodu narodowego oraz obniżenia ogólnego poziomu zamożności. Dlatego też korupcja powszechnie uznawana jest za zjawisko niekorzystne dla gospodarki i niesprawiedliwe ze społecznego punktu widzenia. Penalizacja nie doprowadziła do jej zaniku. W niektórych państwach stała się powszechna, wypierając inne formy wymiany.

Metod przeciwdziałania korupcji szukać należy, sięgając do istoty problemu, czyli mechanizmu korupcyjnego. Podstawową tezę artykułu jest stwierdzenie, że korupcja to jedna z form wymiany, a zatem dochodzi do niej pomiędzy jej uczestnikami w sytuacji, gdy inne formy wymiany są dla obu stron mniej korzystne. Tak postawiona teza umożliwia zdefiniowanie celu niniejszego artykułu, którym jest charakterystyka wymiany korupcyjnej i identyfikacja determinantów korupcji, a na tej podstawie także metod jej przeciwdziałania.

* dr Marcin Brol, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Katedra Makroekonomii, e-mail: marcin.brol@ue.wroc.pl

Pojęcie korupcji i mechanizmu korupcyjnego

W literaturze problem korupcji przedstawiany jest najczęściej z prawnego lub socjologicznego punktu widzenia. W pierwszym przypadku definicja tego zjawiska ma na celu wskazanie wymiarowi sprawiedliwości, co wchodzi w zakres korupcji, aby ułatwić rozpoznanie czynu zabronionego oraz orzekanie. W polskim prawie korupcja jest zatem definiowana jako czyn polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu jakichkolwiek nienależnych korzyści (Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o CBA, Dz.U. Nr 104, poz. 708). W dalszej kolejności ustawa doprecyzowuje, że chodzić może zarówno o osoby pełniące funkcje publiczne, jak i prowadzące działalność gospodarczą oraz o sytuację, w której jedna z osób podejmuje jakieś określone zadanie lub też dochodzi do zaniechania określonych działań. Ustawowy opis korupcji trudno uznać za definicję sensu *stricto*.

W inny sposób korupcja postrzegana jest w socjologii. Dominują tu dwa ujęcia. W węższym ujęciu źródeł korupcji upatruje się w wypaczeniu przyjętych norm społecznych, natomiast w szerszym uznaje się ją ogólnie za problem społeczny. W węższym ujęciu definiuje się ją jako: „sfalszowanie jakiegokolwiek stanu początkowego uważanego za idealny i czysty” (Tarchalski, 2000, s. 9) lub też jako: „niejawne odchylenie od ustalonego porządku lub od ustalonych norm zachowania” (Huntington, 2006, s. 61). W szerszym jako zjawisko „zagrożające wartościom, celom, hierarchiom, standardom moralnym i instytucjom uznawanym za ważne do utrzymania społecznej stabilizacji” (Makowski, 2008, s. 420). Można zatem stwierdzić, że w teorii socjologii postrzega się korupcję jako zagrożenie dla istniejącego ładu społecznego, bez wskazywania źródeł tego zagrożenia.

W teorii ekonomii korupcję definiuje się jako źródło uzyskiwania nienależnych, osobistych korzyści, a jednocześnie jako zjawisko obniżające efektywność gospodarki (Kojder, 2001, s. 1019; Rose-Ackerman, 2001, s. 44). Można zatem powiedzieć, że przyczyny korupcji mają charakter mikroekonomiczny – chęć maksymalizacji korzyści indywidualnych, a skutki makroekonomiczny – obniżenie sprawności gospodarki ze względu na wypieranie mechanizmu rynkowego przez mechanizm korupcyjny. W takim ujęciu korupcję można zdefiniować jako proces społeczno-ekonomiczny, będący nierynkową formą wymiany o charakterze niejawnym i nielegalnym (Brol, 2015, s. 17).

Skutkiem tego, iż wymiana korupcyjna stanowi alternatywę dla wymiany rynkowej, jest możliwość jej wystąpienia niemal na każdym etapie procesu gospodarowania, pomiędzy osobami, przedsiębiorstwami i podmiotami publicznymi. Aby doszło do wymiany korupcyjnej, muszą z jednej strony istnieć bodźce ekonomiczne (korzyści muszą przewyższać koszty transakcji), z drugiej bodźce instytucjonalne (brak przejrzystości, funkcjonowanie sieci zależności lub też ustrój sprzyjający budowaniu piramid korupcyjnych). Należy w tym miejscu wskazać dwie najważniejsze cechy mechanizmu korupcyjnego.

Po pierwsze mechanizm ten funkcjonować może tylko wtedy, gdy różnica pomiędzy możliwymi do uzyskania korzyściami a poniesionymi kosztami będzie większa niż w przypadku wymiany rynkowej. Wyróżnić można kilka takich sytuacji: zakup dóbr niedostępnych w wymianie rynkowej (np. przyznawanych przez decyzję administracyjną), nabycie niedostępnych na rynku zasobów (np. ograniczonych zasobów naturalnych), obniżenie kosztów (np. kosztu związanego z czasem oczekiwania na dobro lub zasób), ominięcie regulacji (zmniejszających pulę korzyści lub zwiększających koszty).

Po drugie, możliwość jego funkcjonowania uwarunkowana będzie jakością przyjętych i rozpowszechnionych norm instytucjonalnych. Korupcja występować będzie zatem częściej w warunkach niskiej przejrzystości działania podmiotów ekonomicznych. Mówiąc inaczej, im trudniejsze będzie wykrycie i udowodnienie faktu wręczenia lub przyjęcia łapówki, tym częściej dochodzić będzie do wymiany korupcyjnej. Jeśli dodatkowo jakiś podmiot lub osoba będą miała możliwość oddziaływania na rynek, a jednocześnie nie będą funkcjonować mechanizmy kontroli implementowanych regulacji, może dojść do sytuacji, w której priorytetem będzie maksymalizacja korzyści indywidualnych, a nie usprawnianie mechanizmu rynkowego.

Skrajnymi przypadkami ładu instytucjonalnego sprzyjającego korupcji są gospodarki centralnie sterowane i systemy autorytarne (np. funkcjonujące w krajach byłego ZSRR lub Afryce Północnej). W obydwu przypadkach decyzje alokacyjne zależą od wąskiej grupy decydentów, którzy poprzez proces podziału dóbr mogą w pierwszej kolejności zaspokajać własne potrzeby, a maksymalizacja korzyści indywidualnych może odbywać się poprzez łapówki. Charakterystycznym zjawiskiem występującym w tego typu warunkach jest tworzenie się sieci zależności (Brol, 2015, s. 53–56). Chodzi tu o znajomości i zależności, które umożliwiają nabycie deficytowych dóbr. Ponieważ każdy uczestnik takiej sieci jest dysponentem jakichś dóbr lub kompetencji powierzonych mu przez jego zwierzchnika (np. państwo), może użyć ich w celu zdobycia innych, niedostępnych dla niego produktów.

Sposób działania mechanizmu korupcyjnego

Pomiar korupcji jest utrudniony z dwóch powodów. Po pierwsze strony transakcji nie są zainteresowane jej ujawnieniem. To z kolei prowadzi do drugiego problemu, czyli trudności z określeniem skali tego zjawiska – wolumenu i wartości wymiany korupcyjnej.

Dlatego też do pomiaru korupcji wykorzystuje się najczęściej wskaźnik percepcji korupcji (CPI). Sporządzany jest on przez organizację Transparency International na podstawie anonimowych ankiet. Sposób wyznaczania wskaźnika bazuje zatem na subiektywnych spostrzeżeniach, ponieważ ankietowani mogą pod wpływem mediów i nastrojów społecznych problem wyolbrzymiać lub też zatajać swoje doświadczenia w obawie

przed konsekwencjami prawnymi lub represjami politycznymi. Niemniej jednak analiza CPI daje ogólne pojęcie o tym, w jakich rejonach świata korupcja występuje najczęściej. Wskaźnik może przyjmować wartości od 0 do 100, gdzie 0 oznacza korupcję w każdym aspekcie procesu gospodarowania, a 100 brak korupcji. W praktyce te skrajne wartości nie występują, ponieważ z jednej strony korupcja nie zastąpi w całości procesu wymiany rynkowej, a z drugiej strony całkowite wyeliminowanie korupcji nie jest możliwe.

Z danych opublikowanych przez Transparency International (2016) wynika, że najniższym poziomem korupcji cechują się państwa położone w Europie Zachodniej i Północnej, w Ameryce Północnej, a także Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Hong Kong i Singapur (CPI powyżej 70). Do grupy państw o umiarkowanym natężeniu tego zjawiska (CPI pomiędzy 40 a 70) zaliczyć można kraje położone w Europie Środkowej i Południowej, a także Botswanę. Umiarkowanie wysoki poziom korupcji zaobserwować można w Afryce Północnej (CPI pomiędzy 30 i 40). Wśród krajów o wysokim poziomie korupcji (CPI pomiędzy 20 i 30) dominują państwa z Afryki Subsaharyjskiej i wchodzące niegdyś w skład ZSRR. Najwyższą korupcją (CPI poniżej 20) cechują się natomiast obszary, na których toczą się lub w niedalekiej przeszłości toczyły się konflikty zbrojne.

Dane te pokazują, że nawet najlepiej rozwinięte, demokratyczne i stabilne państwa nie są wolne od korupcji. Przyczyną tego jest skłonność człowieka do maksymalizacji puli indywidualnych korzyści przy możliwie jak najniższych kosztach. Zgodnie z koncepcją *homo oeconomicus* zawsze, gdy zaistnieje okazja do uzyskania określonych korzyści za pomocą łapówki, przy osiągnięciu jednocześnie większej renty niż w przypadku działań legalnych, racjonalnie zachowujący się człowiek weźmie ją pod uwagę. To, czy faktycznie sięgnie po nielegalne korzyści, zależy będzie od jego skłonności wynikających z przyjętych norm formalnych i nieformalnych. Można zatem stwierdzić, że istnieją bodźce ekonomiczne skłaniające do korupcji oraz bodźce instytucjonalne i kulturowe, które przed zachowaniami tego typu powstrzymują.

Okazja do zastąpienia mechanizmu rynkowego korupcyjnym wystąpić może w wielu sytuacjach. Dwie najpowszechniej występujące to nierównowaga pomiędzy popytem a podażą oraz wysokie koszty prowadzenia aktywności ekonomicznej (Rose-Ackerman, 2001, s. 43–67). Nierównowaga oznaczać będzie albo brak możliwości zaspokojenia potrzeb (nabycia czynników wytwórczych w przypadku przedsiębiorstwa), albo kłopotliwą nadwyżkę pozostającą na rynku, generującą straty po stronie podażowej. Wysokie koszty mogą być skutkiem: regulacji rynku, tworzenia się struktur monopolistycznych, gospodarowania ograniczonymi zasobami, asymetrii informacji, niekompletności rynku itp. (Brol, 2015, s. 67–72).

Kraje najmniej skorumpowane cechują się przede wszystkim: prymatem alokacji rynkowej nad pozarynkową, demokratycznym i transparentnym systemem rządów, przejrzystym i stabilnym systemem prawnym, wysoką świadomością i aktywnością

obywatelską, swobodami obywatelskimi i wolnością wypowiedzi, kulturą zakorzenioną w protestantyzmie lub konfucjanizmie.

Kolejne z zaprezentowanych grup państw odbiegają kulturowo lub instytucjonalnie, w mniejszym lub większym stopniu, od tych najmniej skorumpowanych. Następną grupę krajów tworzą zazwyczaj państwa europejskie, demokratyczne, o gospodarce rynkowej, ale o dominujących wzorcach kulturowych wywodzących się z tradycji rzymskokatolickich lub wschodniochrześcijańskich (Huntington, 2003; Landes, 2003), a przede wszystkim o słabszych instytucjach. Dotyczy to państw byłego bloku komunistycznego, obecnie rynkowych demokracji, w których do niedawna trwał lub trwa nadal proces transformacji ustrojowej, cechujący się dużą zmiennością prawa, przekształceniami własnościowymi i niższą partycypacją społeczną w decyzjach publicznych. Ale dotyczy także południa Europy, gdzie słabość instytucji jest wynikiem feudalnych pozostałości w postaci patronażu, amoralnego familizmu i sieci zależności (Putnam, 1995).

Podobne zależności, lecz na zdecydowanie większą skalę, dotyczą państw Afryki Północnej. Tam sieci zależności, determinujące możliwość znalezienia zatrudnienia, podjęcia studiów, nabycia reglamentowanych dóbr czy też prowadzenia działalności gospodarczej, uległy wzmocnieniu poprzez niedemokratyczny, autorytarny sposób rządów. Dodatkowo dominująca kultura, wywodząca się z islamu, wydaje się sprzyjać rozwojowi korupcji. Kulturowe uwarunkowania wpływają na niższą niż w Europie sprawność sektora publicznego. Powodem tego są m.in. system podatkowy i sposób gospodarowania wspólnymi zasobami (w tym także zasobami naturalnymi) zaadoptowane z Koranu (Brol, 2011).

Te same czynniki wpływają na wysoki poziom korupcji w kolejnej grupie państw, w skład której wchodzi republiki byłego ZSRR i kraje Afryki Subsaharyjskiej. W tym przypadku można mówić o gospodarowaniu publicznymi zasobami w sposób umożliwiający maksymalizowanie korzyści indywidualnych. Rolę alokacyjną przejęli w tych państwach urzędnicy podlegli bezpośrednio autorytarnej władzy. Tym samym każda działalność angażująca urzędników umożliwia pobieranie łapówek. Przy czym kwoty te rosną zazwyczaj wraz z przechodzeniem na wyższy szczebel w administracji. Sytuację taką nazwać można zinstytucjonalizowaną korupcją, w którą zaangażowany jest każdy obywatel. Zilustrować to można przykładem, w którym nauczyciel weźmie łapówkę od rodzica za przepuszczenie ucznia na egzaminie m.in. z tego powodu, że musi zapłaci dyrektorowi za możliwość podjęcia pracy w szkole, ten natomiast musi swoje stanowisko kupić u przełożonego itd. Zjawisko takie nazywane jest piramidą korupcyjną (Brol, 2015, s. 97–98), w której wygranym jest zawsze rządzący lub grupa osób faktycznie sprawujących władzę.

Ostatnią grupą państw są te, w których mechanizm rynkowy lub centralne sterowanie zostały niemalże całkowicie zastąpione mechanizmem korupcyjnym. Dotyczy to

obszarów, na których nastąpiła atrofia funkcji państwowych. Upadłe instytucje nie są w stanie kontrolować żadnych procesów gospodarczych, ani też zapewnić bezpieczeństwa wymiany. Jest to sytuacja charakterystyczna dla krajów dotkniętych konfliktami, takich jak Irak, Libia, Afganistan itp.

Determinanty korupcji

Z przytoczonych przykładów wynika, że korupcja zależy przede wszystkim od skłonności jednostek do maksymalizowania korzyści indywidualnych, natomiast jej skala może być zwielokrotniona poprzez niekorzystne czynniki kulturowe i instytucjonalne. Dlatego też to zachowania podmiotów ekonomicznych i zachodzące pomiędzy nimi interakcje powinny być w pierwszej kolejności przedmiotem analizy. Do ich przesłedzenia zastosowana zostanie teoria agencji.

W przeszłości teoria ta znana też była jako koncepcja pełnomocnika – mocodawcy (*principal – agent*). Zjawisko to w syntetyczny sposób opisał S.A. Ross, według którego relacja ta jest „jednym z najstarszych i najpowszechniejszych skodyfikowanych sposobów interakcji społecznej” (Ross, 1973). Kluczową różnicą w stosunku do koncepcji *homo oeconomicus* była konstatacja, że wszelkie decyzje indywidualne podejmowane są w warunkach niepewności. W konsekwencji pełnomocnik może nie podjąć działań, jakich oczekuje od niego mocodawca, a informacji o swoich zamiarach nie ujawniać. Skłonność pełnomocnika do pracy zależeć będzie zatem przede wszystkim od zaproponowanego systemu motywacyjnego (Stiglitz, 1987).

Zachowania mocodawcy i pełnomocnika zależą od otoczenia, które stanowią wszystkie podmioty ekonomiczne składające się na społeczeństwo i gospodarkę: przedsiębiorstwa, konsumenci, podmioty publiczne, organizacje pozarządowe (tzw. trzeci sektor) oraz podmioty czwartego sektora (Matysiak, 2010, s. 15). Wszelkie transakcje dokonywane w takim otoczeniu mogą być niezgodne z prawem, ponieważ ich uczestnicy mogą nie respektować przyjętych norm prawnych, a będą do tego skłonni, jeśli suma potencjalnych korzyści uzyskanych w sposób nielegalny przewyższy sumę potencjalnych kosztów (w tym kosztów ryzyka).

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania dotyczące poziomu korupcji w poszczególnych krajach oraz posługując się przytoczoną koncepcją mocodawcy – pełnomocnika, wskazać można kilka zasadniczych determinantów sprzyjających korupcji, zaszeregowanych do jednej z trzech grup: ekonomicznych, infrastrukturalnych i kulturowych.

Spośród determinantów ekonomicznych wskazać można w szczególności: skłonność do internalizacji korzyści z gospodarowania wspólnymi zasobami i dobrami, prywatyzację wspólnych zasobów i dóbr, niedobór, monopol, chęć obniżania kosztów przez przed-

siębiorstwa, poszukiwanie renty przez agentów. Do instytucjonalnych zaliczyć należy: kompetencje przypisane agentom, atrofie państwa, niedoskonałe regulacje, dyktaturę i autorytaryzm, sieci zależności, niską aktywność obywatelską, tradycje wynikające z dominującej religii, utrwalone stosunki feudalne lub kolonialne.

Wspólne zasoby decydują o możliwościach produkcyjnych gospodarki. Ich wykorzystanie wymaga kolektywnej współpracy lub przekazania ich w zarząd podmiotom gospodarującym nimi w imieniu wspólnoty. Autorytarne lub centralnie planowane gospodarowanie wspólnymi zasobami (w szczególności surowcami naturalnymi) prowadzi do wielu nadużyć. Dobrym przykładem jest tutaj Gwinea Równikowa, która cechuje się najwyższym PKB *per capita* wśród państw Afryki subsaharyjskiej, będąc jednocześnie jednym z najbardziej skorumpowanych państw na świecie. Podobnie rzecz się ma w Rosji, gdzie dodatkowo prywatyzacja tych zasobów przeprowadzona była w sposób umożliwiający ich przejęcie przez z góry ustalone podmioty.

Jednym z podstawowych źródeł korupcji jest gospodarowanie niedoborem. Sytuacja taka może wystąpić w gospodarce nakazowo-rozdzielczej, ale także w przypadku zaburzenia alokacji rynkowej. Przyczyną tego może być wojna lub inny konflikt zbrojny – na co wskazuje sytuacja w Sudanie, Somalii i Myanmar. Powodem może być też kryzys lub ogólna zła sytuacja gospodarcza objawiająca się spadkiem produkcji lub niedostępnością czynników wytwórczych.

Także monopol może być źródłem zachowań korupcyjnych. Ponieważ na rynku działa jeden podmiot, może on kształtować i różnicować poziom cen. Praktyka ta polega na sprzedawaniu takiego samego dobra różnym klientom po różnej cenie (Mankiw, Taylor, 2009, s. 425). Monopolista może też w ogóle odstąpić od sprzedaży, jeśli uzna, że nie leży to w jego interesie. A zatem może także zażądać łapówki w zamian za sprzedaż dobra lub dostęp do niego po niższej cenie. Praktyka taka jest powszechna w krajach arabskich, gdzie, jak już wspomniano, jedynym dysponentem wspólnych zasobów jest państwo.

Chęć obniżania ponoszonych kosztów gospodarowania charakterystyczna jest dla wszystkich podmiotów niepublicznych. Chodzi tu przede wszystkim o zmniejszenie kosztów uzyskania dostępu do zasobów i dóbr, kosztów transakcyjnych, a także kosztów alternatywnych w postaci utraconego czasu. Zjawisko to sprzyja korupcji, lecz nie jest bezpośrednią jej przyczyną, ponieważ mechanizm ten jest częścią naturalnych zachowań człowieka, podobnie jak chęć poszukiwania renty przez agentów.

Przez instytucjonalne źródła korupcji należy rozumieć wszystkie te, które wiążą się z funkcjonowaniem norm prawnych, ale też z nieformalnymi zasadami funkcjonującymi w społeczeństwie. Chodzi tu zarówno o nieskuteczne przepisy, nieprzestrzeganie obowiązującego prawa, łamanie norm społecznych, jak i o niską skuteczność aparatu państwa. Część norm przyjętych w społeczeństwie wiązać się też może z funkcjonującymi tradycyjnymi formami zachowania lub też zaszłościami historycznymi. Niezmiernie

istotne jest również tło instytucjonalne w postaci przyjętego i funkcjonującego systemu społeczno-ekonomicznego.

Wytypowanie źródeł korupcji daje możliwość wskazania metod jej przeciwdziałania. Dotyczyć one będą wspomnianych sfer warunkujących interakcje społeczne: ekonomicznej i instytucjonalnej, a po części także kulturowej. Przerwanie procesu korupcyjnego wymagać będzie w pierwszej kolejności stworzenia warunków instytucjonalnych umożliwiających zastąpienie tego mechanizmu innym, alternatywnym, niepowodującym tyłu negatywnych konsekwencji, na czele ze spadkiem ogólnego poziomu dobrobytu. W drugiej kolejności konieczne będzie zastąpienie korupcji rynkiem lub też wzmocnienie pozycji rynku w procesie alokacji. Czynnikiem umacniającymi mechanizm rynkowy są: większa konkurencyjność podmiotów ekonomicznych, jasno określone prawa własności oraz bodźce ekonomiczne w postaci dodatkowych kosztów korupcji. Wreszcie konieczne jest także uświadomienie szkodliwości tego procesu oraz zakorzenienie w społeczeństwie postaw proefektywnościowych i jednocześnie antykorupcyjnych.

Podsumowanie

Nawiązując do przytoczonych uprzednio przykładów, wskazać można zatem metody zniechęcania do korupcji. Pierwszą i zarazem najważniejszą z nich będzie implementacja demokratycznego systemu rządów opartego na społeczeństwie obywatelskim. Drugą natomiast szeroko rozumiana przejrzystość, dotycząca zarówno warunków wymiany, jak i wszelkich interakcji zachodzących pomiędzy podmiotami publicznymi i prywatnymi. Kolejnym elementem jest rynek jako najpowszechniejszy i prawdopodobnie najbardziej efektywny ze wszystkich znanych mechanizmów alokacyjnych. Czwarty bodziec to grupa instrumentów motywacyjnych. Mogą przybierać one charakter pozytywny (premie, dodatki motywacyjne itp.) lub negatywny (kary, sankcje itp.), a dotyczyć zarówno mocodawców, jak i pełnomocników. Piątym elementem w systemie przeciwdziałania korupcji jest edukacja, ponieważ nawet najlepiej zaprojektowane bodźce i regulacje nie mogą działać wbrew społecznym nawykom. Ich kształtowanie jest wypadkową indywidualnych preferencji oraz ogólnie akceptowalnych wzorców kulturowych.

Idealnym stanem, który mógłby wytworzyć się w zbiorowej świadomości, jest brak przyzwolenia na korupcję, umotywowany tym, że jej wynikiem będzie zubożenie społeczeństwa i spadek ogólnego poziomu zaufania. Blisko tego stanu są kraje skandynawskie, gdzie społeczeństwo zdaje się to rozumieć i jednocześnie przejawia zainteresowanie dobrem ogółu. Jednakże nawet tam zdarzają się przypadki korupcji, co potwierdza tylko stwierdzenie, że zjawiska tego nie da się całkowicie wyeliminować.

Literatura

- Brol, M. (2011). Współczesne problemy krajów Afryki Północnej a jakość sektora publicznego. *Ekonomia i Prawo*, 7, 79–91.
- Brol, M. (2015). *Ekonomiczne, instytucjonalne i kulturowe uwarunkowania korupcji*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Huntington, S. (2003). Z kulturą trzeba się liczyć. W: L. Harrison., S. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Huntington, S. (2006). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Kojder, A. (2001). Korupcja. W: W. Kuczyński (red.), *Księga dziesięciolecia Polski niepodległej 1989–1999*. Warszawa: United Publishers & Productions.
- Landes, D. (2003). Kultura przesądza prawie o wszystkim. W: L. Harrison., S. Huntington (red.), *Kultura ma znaczenie*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Makowski, G. (2008). *Korupcja jako problem społeczny*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Mankiw, N.G., Taylor, M.P. (2009). *Mikroekonomia*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Matysiak, A. (2010). Zakres przedmiotowy sektora publicznego w gospodarce rynkowej. W: M. Brol (red.), *Zarys ekonomii sektora publicznego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Putnam, R. (1995). *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Rose-Ackerman, S. (2001). *Korupcja i rządy*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Ross, S.A. (1973). The economic theory of agency: The principal's problem. *American Economic Review*, 63 (2), 134–139.
- Stiglitz, J. (1987). Principal and agent. W: S. Durlauf, L. Blume (red.), *The Palgrave Dictionary of Economics*. Londyn: Macmillan.
- Tarchalski, K. (2000). *Korupcja i przywilej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Transparency International (2016). Corruption Perceptions Index 2015. Pobrane z: <http://www.transparency.org/cpi2015> (01.03.2016)

Abstrakt

W opracowaniu wyjaśnione zostało pojęcie korupcji i mechanizmu korupcyjnego. Przyczyną występowania tych zjawisk jest skłonność człowieka do maksymalizacji puli indywidualnych korzyści przy możliwie jak najniższych kosztach. Skłonność do korupcji zależy będzie z kolei od przyjętych w społeczeństwie norm formalnych i nieformalnych. Można zatem stwierdzić, że istnieją bodźce ekonomiczne skłaniające do korupcji i bodźce instytucjonalne i kulturowe, które przed zachowaniami tego typu powstrzymują. Wyjaśnienie przyczyn korupcji umożliwiło sformułowanie determinant, których implementacja doprowadzi do zmniejszenia skali opisywanego zjawiska.

Economic and institutional methods of anti-corruption actions

The study explains the concept of corruption and the corruption mechanism. The cause of the occurrence of these phenomena is a natural human tendency to maximize the individual utility at the lowest cost. Prone to corruption will depend, in turn, from the accepted norms in society, both formal and informal. It seems that, there are economic incentives for corruption and institutional and cultural stimulus, that prevent corruption. Explanation of the reasons of corruption enables the formulation of determinants, the implementation of which will lead to the reduction of this phenomenon.